

Léta s fakultou

Marie Krčmová

Těch 60 (vlastně už 61) let prožitých na fakultě a s fakultou mi dává možnost vyjádřit se na základě vlastní zkušenosti k jejím proměnám, zvrátům doby, které se v nich odrážely, i ke kontinuitě bádání a učení, která se přece udržela. A také k možnostem, které by jí mohly nabídnout další roky. Moje vzpomínky jsou samozřejmě limitované pamětí, která těžko udrží po léta všechna fakta, dobou, již jsem prožila, charakterem oborů, které jsem studovala a v nichž jsem později pracovala, a konečně i postavením ve fakultním prostoru, které se měnilo od studentky 1. ročníku až k dnešní pozici emeritní profesorky.

Začneme vzpomínkou na studium, protože právě v kontextu s tím můžeme posoudit, co se měnilo a jako výhody i nevýhody to přinášelo a přináší. Na fakultu jsem nastoupila v r. 1957. Studium bylo organizované dvouoborově a kombinace oborů byla dána podobně jako sled disciplín. Bylo také „směrné číslo“ pro přijímání a uplatňoval se „kádrový přístup“. Celkové zaměření studia bylo podřízeno budoucímu učitelskému působení, protože filozofická fakulta byla profilována jako vysoká škola připravující učitele středních škol, přičemž obory, kde to opravdu nešlo (třeba národopis, dnes etnologie), se otevíraly jen občas. Didaktická složka celé naší výuky však byla – kromě teorie – na okraji zájmu. Organizace studia ve shodě s dobovým kolektivismem byla vedena po studijních skupinách a také zkoušky (vždy ústní, i když někdy doplněné testem nebo písemnou prací) byly vyřizovány pro tyto skupiny. Ty byly různě velké, což odráželo preference jednotlivých kombinací při celostátním plánování, a tak vedle maličkých skupin se západními jazyky tu byly větší skupiny jako čeština–ruština, v níž nás bylo 15. Byla tu možnost vybrat si i „třetí obor“, ten si však volili jen někteří. To vše jsme samozřejmě nevnímali nijak úkorně prostě proto, že jiné možnosti nebyly a pohled za hranice a zkušenosti z ciziny byly nulové. Dokonce ani možnost zahraničních pobytů pro studenty neexistovala, jako „malí“ rusisté jsme se nedostali ani do tehdejšího Sovětského svazu. Z vyprávění rodičů jsme věděli o tom, jak probíhalo studium v meziválečném období, ale my jsme volbu neměli.

Ukončení studia na počátku 60. let nás už uvedlo do doby jistého uvolnění ve společnosti. Situaci na fakultě jsem moc neprožívala, protože až do r. 1971 jsem byla ve vědecké výchově v Ústavu pro jazyk český, jehož brněnské pracoviště bylo s fakultou personálně propojeno. V té době (a doznívalo to i po r. 1969) spolu učitelé téže generace udržovali kontakty napříč obory. Tak např. my lingvisté, nejen mladí, jsme se scházeli na Cikháji a šlo o skutečně neformální odborná setkání, kde poznatky z jednoho oboru inspirovaly jiné. Zato vědeckých konferencí bylo poskromnu. Celá fakulta se v 60. letech dostávala postupně do pohybu, v němž hráli důležitou roli mladší učitelé, kteří vystudovali po r. 1945. Tato silná generace, jejíž členové postupně získávali vědecké renomé,

vytvářela kontinuitu jednotlivých vědních disciplín – rozvoj však byl limitován nejen politickým klíčem k ob-
sazování pozic a omezeným kontaktem se zahraničím a se západní literaturou, ale i vinou systemizace, která
petrifikovala počet pracovníků fakulty a neumožňovala dostatečně reflektovat vznik nových vědních oborů. Po
r. 1968 pak dokonce striktní kádrování bránilo získávání vědeckých hodností u mnoha osobností oboru, dávno
ceněných nejen doma, ale i v cizině. Maličké uvolnění v tomto směru nastávalo až koncem 80. let.

Můžeme vzpomenout na roky 1970–1990, které jsem už prožila s fakultou – prodělávala jsem různá školení,
z nichž jen účast ve zdravotním družstvu CO měla smysl i pro normální život, chodila na První máje do průvodu,
kde jsme vzhledem k tomu, že pochod byl celouniverzitní, mohli pohovořit s kolegy z jiných oborů a fakult, a tak
se povinnost měnila ve společenskou akci ukončenou nákupem banánů. Zejména bezprostředně po r. 1969 došlo
k personálním změnám, úhybným manévrem fakulty pak bylo to, že někteří pro vyšší stranické orgány nežá-
doucí učitelé byli přesunuti na neučitelská místa a publikovali pod jmény jiných, eventuelně v podobě skript,
která nestála tolik v centru pozornosti. Stále probíhající dálkové studium vytrhovalo učitele od vědecké činnosti,
bylo však, jak jsme věděli, také cestou ke studiu pro ty, kdo neprošli do běžného studia kádrovým sítím.

Přestože doby normalizace byly šedé a postupně umrtvující, život pod příkrovem musel jít dál. Pokusy
o sloučení filozofické a pedagogické fakulty našťastí vyšuměly, zato povinné zapojení učitelů do prověřených
vědeckých úkolů trvalo, i když někdy muselo být vzhledem k typu oborů jen formální. Někteří kolegové byli v té
době politicky aktivní ve smyslu protirežimním, o tom jsme věděli, ale nemluvili.

Změny po roce 1989, které jsou v relativně čerstvé paměti, byly v porovnání s dávnou minulostí výrazné.
Po politickém kvasu dní listopadu a prosince 1989, na němž se podílela fakulta jak aktivitou mnohých učitelů,
tak činností studentů, nastaly všední dny, které měly směřovat k přebudování fakulty pro novou dobu. Vnější
projevem byl návrat k původnímu jménu Masarykova univerzita, podstatné však byly postupné změny uvnitř.
Bylo zvoleno nové vedení fakulty i celé univerzity, které se ujalo práce. Pokládám za projev vysoké sociální inte-
ligence, že se zvolení netoužili mstít těm, kteří byli do té doby představiteli „strany a vlády“ na fakultě, ale na-
opak se snažili co nejrychleji napravit vzniklé škody. Profesorské hodnosti tak dostávají urychleně z mých oborů
např. prof. Večerka a prof. Grepl, oba docenti už od poloviny 60. let, jejichž vědecký profil byl nezpochybnitelný.
Později – už po změně vysokoškolského zákona, postupují k hodnostem další lingvisté, část z nás se dokonce
rehabilitovala v původním významu slova, tj. absolvovali jsme nové habilitační řízení, po němž s přiměřeným
odstupem následovalo i řízení profesorské. Stále tu však byly limity pro počty pracovníků, tentokrát vázané
spíše na finanční možnosti. Období 90. let je typické vydělováním oborů do samostatných kateder, později pře-
jmenovaných na ústavy, případně jejich oddělení. Tak velké rozdrobení celku fakulty nepokládám za vhodné,
mizí vztahy mezi kolegy řešícími podobné úkoly, na druhé straně to však umožnilo rychleji reagovat na změny,
které se ukázaly jako významné díky vznikajícím živým kontaktům se světem. Fakulta už nemusí být vysokou
školou připravující především učitele, posiluje se její vědecký profil a konečně se může stát fakultou v pravém
slova smyslu, dává příležitosti a ukazuje cestu, nikoli hotový soupis faktů a nácvik dovedností. Uvolňuje se náplň
oborů díky skutečné svobodě učení, která má být pro vysoké školy samozřejmá. Není však bezbřehá, protože opa-
kující se akreditace některé směry bádání preferují, zatímco jiné nikoli. Pro humanitní studia je však bohužel
akcentovaná potřeba uplatnění výsledků v praxi záhadou – co asi je praktický výstup pro studium historické
mluvnice, syntaxe, staroslověnštiny nebo indoevropéistiky? A přitom právě to má v publikacích našich docentů
a profesorů velký ohlas ve světě a výsledky jejich bádání jsou součástí humanitního, eventuelně kulturního zákla-
du celé civilizace.

Po r. 1989 se mění také sám systém studia. Kritizované dvouoborové studium ustupuje studiu jednooborovému a tomu odpovídá nabídka kurzů. Namísto oborů jde nyní o studijní programy, o nichž už rozhoduje sama škola, která bere v úvahu jak personální možnosti, tak i potřeby společnosti. Dělení na stupeň bakalářský a magisterský, na nějž navazuje u některých studentů ještě stupeň doktorandský, zavedené vysokoškolským zákonem a vedené po inspiraci z ciziny dobrými úmysly, trhá celek studia, je však výhodné pro dnes tak aktuální studentskou mobilitu. Počty studentů velice vzrostly, neplatí už kádrový klíč, na druhé straně však vidím menší studijní zaujetí, otevírají se nůžky mezi těmi, kdo mají skutečný hluboký zájem o obor, a těmi, kdo jen „jsou na škole“. Rozvoj internetu dal nepoctivým z nich do ruky nástroj k podivnému vytváření kvalifikačních prací a bylo nutno vytvořit programy, které plagiáty odhalují. Preference písemných zkoušek, většinou v podobě testů, vede k tomu, že student umí napsat test, ale ne o látce smysluplně hovořit, což je velká chyba hlavně u studia jazyků, kde musí být mluvený projev stejně kvalitní jako písemný. Setká-li se student s první větší ústní zkouškou až při bakalářské státnici, je to pozdě – a kromě toho, mnohdy ztroskotá ne pro neznalost faktů, ale proto, že je neumí vyjádřit a diskutovat o nich. To nepokládám za vinu systému nebo učitelů, jsou k dispozici v konzultačních hodinách a po domluvě i jindy, ale zájemci jaksi nejdou – nemají čas, nezaujali jsme je my a náš obor, nechce se jim? Kdo ví.

Dívám se zpětně na svůj text. Vidím v něm nostalgii stáří, tendenci vidět dnešek na pozadí minulosti. A velké zaměření na problémy studia a studentů samých. Připomeňme si, co dobrého přinesla poslední desetiletí dnešním studentům: je tím především velká samostatnost, mohou řídit svůj směr studia i jeho průběh, mohou využívat možnosti mobility nejen v rámci ČR, ale i ve světě, mohou studovat jazyk v autentickém prostředí, získávat zkušenosti, mít kontakt s osobnostmi oboru při jejich hostování na fakultě i při pobytu v zahraničí. Nemají problém se studijní literaturou, funguje knihovna, texty si mohou pro potřeby studia rozmnožit a dál s nimi pracovat. A mají nekonečné možnosti získávat poznatky cestou internetu – s nimi by se však měli naučit pracovat kriticky. V rámci univerzity je péče o handicapované studenty, která není založena na snižování nároků, o něž ani nestojí, ale na zprostředkování publikací apod. v podobě, se kterou mohou pracovat. A pro učitele je to vlastně podobné – kontakt se světem, nelimitované bádání, velké publikační možnosti. Mladší kolegové jsou také daleko lépe jazykově vybaveni, než jsme byli my, aktivní znalost angličtiny se už mlčky předpokládá; publikování výsledků bádání tak má daleko větší okruh možných příjemců. Svou vědeckou prací spoluvytvářejí pozici humanitních věd jako základu života společnosti, základu v některých chvílích málo ceněného, ale ve skutečnosti velmi důležitého, neboť buduje identitu jednotlivce i celé společnosti.

V tom vidím také budoucnost celé fakulty. Vnějškově zkrásněla výstavbou a rekonstrukcí objektů, ale důležitější jsou změny uvnitř. Myslím, že po období diverzifikace oborů a ústavů nastane čas jejich třeba neformálního sblížení, protože izolace ve vědě je cesta do pekel. Věřím, že všichni studenti najdou znovu cestu k hlubšímu studiu oborů, které si budou volit vědomě a zodpovědně s ohledem nejen na svůj okamžitý zájem nebo, jak říkali a říkají, že je obor bude bavit, ale budou pamatovat i na budoucí uplatnění. Fakulta jim dává základ, nabízí cestu, ale jít po ní musí už každý sám. Bude na rozdíl od doby před půl stoletím skutečně sám – volný, svobodný a za svůj další osud zodpovědný. Ovšem zdá se mi, že těžko naváže tak důvěrné vztahy jako kdysi my, když jsme společně nejen studovali, ale i spali na brigádách v jediné velké místnosti spolu s pobíhajícími hlodavci. Přežili jsme – a i na to vzpomínáme.

Budou mít dnešní studenti na co vzpomínat?